

Вісник Національного природного парку **ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ**

№2(6), квітень-червень 2017 р.

Збережемо красу Подільських товтр разом!

26 червня Національному природному парку «Подільські Товтри» виповнюється 21 рік!

За цей період парк пройшов етап становлення, укріплення кадрами, розгортання наукових досліджень. На сьогодні це один з найбільших національних парків України та Європи.

Він відрізняється багатством ландшафтного і біологічного різноманіття, тому і приваблює дослідників різного профілю та різних наукових установ. Щорічно тут проводяться експедиційні ботанічні, гідрологічні, лісівницькі, зоологічні дослідження, Орнітологічна і Теріологічна школа. Результати цих досліджень узагальнюються у щорічних звітах «Літопис природи», а також публікуються у наукових виданнях та матеріалах конференцій. Національним парком проводиться еколого-просвітницька і виховна робота серед населення, школярів і студентів.

Пріоритетним завданням Національного природного парку «Подільські Товтри» є охорона, збереження та відтворення цінних природних та історико-культурних комплексів і природних об'єктів ландшафтів Поділля. Служба державної охорони природно-заповідного фонду регулярно проводить рейди по охороні території природно-заповідного фонду Національного природного парку «Подільські Товтри» щодо виявлення порушень природоохоронного законодавства. Ведеться активна боротьба з незаконним виловом риби в р. Дністер та притоках.

За час існування парку працівниками науково-дослідного відділу виявлено більше 1500 видів

судинних рослин, з яких 77 – занесено до «Червоної книги України» (2009). У соціологічні списки міжнародного значення занесено 42 види: МСОП – 4, Європейський червоний список – 5, Додаток 1 Бернської конвенції – 6, ІСТС – 27 видів.

Фауна хребетних тварин національного природного парку «Подільські Товтри» представлена близько 366 видами. До «Червоної книги України» (2009) з них занесено близько 85 видів.

Одним з найважливіших напрямків роботи установи є розвиток екологічного туризму та рекреації на території національного парку. Створено умови для тривалого та короткострокового відпочинку в зонах регульованої рекреації «Сокіл», «Давня Бакота», «Студениця» та «Теремці». Екологічні стежки «Китайгородське відслонення», «Давня Бакота», «Джерела Бакотської затоки» та ін. дають інформацію відвідувачам про унікальні природні об'єкти національного парку «Подільські Товтри». Розроблено та впроваджено 4 водних туристичних маршрути. В центральному офісі установи діє музей природи Подільського краю. Цього року відкрито нову експозиційну залу «Палеонтологія. Геологія Товтр». Кількість екскурсантів та відпочиваючих на нашій території росте з кожним роком.

Фінансова сторона роботи парку забезпечується кропіткою та в висококваліфікованою роботою працівників фінансово-економічного відділу

На кожному з нас лежить велика відповідальність за бережливе ставлення до природи. Збереження рідкісних та зникаючих видів, унікальних природно-територіальних комплексів потребує участі кожного з нас. На це й спрямована робота усіх співробітників національного парку, адже збереження біорізноманіття забезпечує екологічну рівновагу на планеті в цілому, в Європі та Україні.

Вітаю всіх працівників національного природного парку «Подільські Товтри» з черговою річницею. Бажаю здоров'я Вам та Вашим родинам, натхнення і успіхів у нашій щоденній клопіткій роботі задля збереження та охорони природних надбань. Миру нам усім!

А.О. Полудняк, директор НПП «Подільські Товтри»

Сезон тиші на території НПП «Подільські Товтри»

Нерест – особливий та надзвичайно важливий період у житті риби, адже починається їх розмноження. Від того, як успішно мине нерестовий період – залежить відтворення біорізноманіття і сталість популяції риб у наших водоймах. В цей час риба потребує тиші та спокою, насамперед від людини.

Згідно наказу Держрибагенства від 23.03.2017 року №11 встановлено літню заборону на вилов водних біоресурсів на період нересту риби і відтворення і відтворення інших водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах Хмельницької області у 2017 році з 01 квітня по 29 червня.

Національний природний парк «Подільські Товтри» інформує, що відповідно до вимог Закону України «Про тваринного світу» із внесеннями змінами від 9.04.2015 № 322-VIII, у період масового розмноження диких тварин, з 1 квітня до 15 червня, забороняється проведення робіт

та заходів у природному середовищі, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою (пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, санітарних рубок лісу, використання моторних маломірних суден, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах).

Парк наголошує на необхідності забезпечення «сезону тиші» в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами з обмеженням господарської діяльності, що позитивно вплине на стан тваринного світу. «Сезон тиші» – захід, який сприяє розмноженню дичини, збереженню молодняка птахів і звірів. Отож треба подумати кожному із нас, яким чином у цей період зменшити згубну дію нашого вторгнення в природу. Сподіваємось на те, що кожний, хто відпочиватиме на природі, перейметься дуже важливою думкою: все живе й прекрасне потребує уваги, піклування й охорони.

Нерестова кампанія

в національному природному парку «Подільські Товтри»

Під час проведення нерестової кампанії, за період з 1 по 20 квітня 2017 року, відділом служби державної охорони Національного природного парку «Подільські Товтри» проводилась посилена природоохоронна робота (на території Кам'янець-Подільського та Чемеровецького районів).

Проведено 18 рейдових перевірок, при проведенні рейдів залучались працівники Кам'янець-Подільського районного відділення поліції ГУНП в Хмельницькій області. Під час перевірок виявлено та зафіксовано 14 порушень, а саме: складено 2 адмінпротоколи по ч. 4 ст. 85 КупАП та 12 актів обстеження (перевірки) дотримання вимог

природоохоронного законодавства (згідно актів вилучення) вилучено 36 сіток.

Працівниками служби державної охорони національного природного парку «Подільські Товтри», постійно проводиться роз'яснювальна робота з місцевими жителями та відпочиваючими на території парку, щодо відповідальності за порушення чинного природоохоронного законодавства. Незважаючи на нерестовий період на Кам'янецьчині бракон'єри не склали вудок у далекий ящик, а навпаки активізувались. Адже, саме в цей період риба підходить до берега, відкладаючи ікру.

О.М. Спасюк, начальник відділу державної охорони ПЗФ

Боятися чи поважати?

Рептилії (плазуни) – одні з найстаріших тварин на планеті. Черепахи, наприклад, жили ще понад 200 мільйонів років тому, в основному в такому ж вигляді, як ми їх бачимо сьогодні. Сучасні плазуни – близькі родичі динозаврів, які були панівною групою наземних хребетних в мезозойську еру, аж до масового вимирання 65 млн. років тому.

З одного боку плазуни, зокрема змії, викликають в нас відчуття страху, а з іншого ми захоплюємось ними. Плазуни викликають до себе пошану, їх наділяють непритаманними для них властивостями – мудрістю та могутністю.

Великою пошаною з давніх часів користується ескулапів полоз. Зображення цієї змії, що п'є з чаші, стало емблемою медицини.

Для багатьох народів змії були та є символами величчя, мудрості й могутності.

Практика ж показує, що люди дуже бояться навіть самої думки про змії, хоча наші страхи багато в чому перебільшені. Наприклад з 10 видів плазунів що поширені в національному парку «Подільські Товтри» небезпечною є лише 1 вид – гадюка звичайна та намагатиметься будь що уникнути зустрічі з людиною.

Загалом в Україні підтверджено перебування 23 видів плазунів. Це, порівняно, дуже мало. Наприклад, птахів нараховується – понад 400 видів, а ссавців – близько 100 видів.

Найпоширенішими видами плазунів в Україні є ящірка прудка та вуж звичайний, їх можна зустріти в найрізноманітніших місцях всієї України.

Природні умови національного парку «Подільські Товтри» надзвичайно різноманітні і це сприятливо відображується на багатстві видового складу тварин, зокрема й плазунів. Повний список плазунів, які трапляються на території національного парку, а також ті, дані про яких сумнівні, нараховує 10 видів.

Веретільниця східна *Anguis colchica* (Nordmann, 1840). Вид ящірок, який мешкає на теренах України та східної Європи і який отримав статус виду лише в 2010 році (до того вважалася, що в Україні поширена веретільниця ламка (*Anguis fragilis*)). У будь якому випадку особливістю цих ящірок є відсутність кінцівок,

чим вони схожі до змії. Однак це саме ящірки, і ніякої загрози для людини вони не становлять. Мешкає вид переважно в широколистяних та мішаних лісах, на узліссях та лісових галявинах

на всій території національного парку «Подільські Товтри».

Мідянка звичайна *Coronella austriaca* Laurenti, 1768. Змія з родини Вужеви. Поширена на всій території України, проте щільність популяцій вкрай низька. Зустрічається в різних біотопах національного парку: на галявинах лісів, узліссях, серед рідколісся, дуже часто у долинах річок. Для людини не отруйна. Серед населення існує впевненість щодо надзвичайної отруйності виду, в результаті чого мідянки знищуються при будь-якій нагоді. Тому необхідними заходами охорони є розширення заповідної мережі та особливо роз'яснювальна робота з населенням. Вид включено до Червоної книги України зі статусом – вразливий.

Полоз ескулапів *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768). Змія з родини Вужеви. Зустрічається переважно в західній Україні та районах, які розташовані поруч із Молдовою; спорадично на Миколаївщині. У Карпатах живе в букових та хвойних лісах. Також полює річкові долини та лісисті передгір'я. Може траплятися серед кам'яних руїн, у садах. Існує припущення, щодо поширення цього виду в національному парку «Подільські Товтри» у зв'язку із виявленням його на суміжних територіях. Вид включено до Червоної книги України зі статусом – зникаючий.

Ящірка прудка *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758. Поширена на території всієї України, окрім півдня Криму. Мешкає в сухих та теплих оселищах у різноманітних біотопах (найбільш євритопний вид герпетофауни України). Поширений на всій території національного парку.

Ящірка зелена *Lacerta viridis* (Laurenti, 1768). Зустрічається в південній частині західної, у центральній та південній Україні (окрім Криму). Оселищами виду в національному парку є сухі ділянки на схилах берегів, скелях, серед чагарників, на галявинах у лісі, у рідколіссі, біля заплав. Вид включено до Червоної книги України зі статусом – вразливий.

гадюка звичайна

Ящірка живородна *Zootoca vivipara* (Lichtenstein, 1823). В Україні поширена в Карпатах, у Поліссі й, зрідка, у центральній Україні, в її лісостеповій частині. В національному парку трапляється переважно вздовж берегів річок. Також трапляється на лісових галявинах, узліссях.

Вуж звичайний *Natrix natrix* (Linnaeus, 1758). Поширений на території всієї країни. Добре відомий усім вид за характерними жовтими плямками на потилиці. Оселяється переважно біля добре зволжених ділянок територій: береги озер, ставків, річок зі слабкою течією, болота, галявини широколистяних та хвойних лісів. Часто оселяється поблизу людини в селітебних біотопах. Для людини не отруйний.

Вуж водяний *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768). Мешкає в степовій та менше – у лісостеповій зонах (Крим, центр та південь України, Закарпаття). В національному парку «Подільські Товтри» оселяється переважно біля водойм, на зарослих кам'яних берегах. На суходолі зустрічається найчастіше під час міграції до інших водойм. Для людини не отруйний. Хоча саме цей вид найчастіше плутають із звичайною гадюкою.

Гадюка звичайна *Vipera berus* (Linnaeus, 1758). Поширена в Поліссі, лісостепу, Карпатах та деяких східних регіонах. Довжина гадюки не перевищує 1 метра. Має відносно товсте тіло. В національному парку найчастіше зустрічається на луках, галявинах, болотах, на берегах річок і струмків. Єдина отруйна змія, що поширена на території національного парку «Подільські

Товтри» і може загрожувати здоров'ю людини. У природі добре відрізняється від інших змій за характерним малюнком спини тіла та вертикальною зіницею ока.

Болотна черепаха європейська *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758). Поширена на всій території України; Рідкісний вид, оселяється поблизу боліт, ставків, інших водойм зі слабкою течією.

Більшість плазунів зазнає негативного антропогенного впливу, що веде до зменшення ареалів мешкання та скорочення їх популяцій.

Серед ключових негативних чинників є використання придатних місць існування для потреб сільського господарства, браконьєрство, розбудова інфраструктури, вирубування лісів і розорювання земель.

Багато змій знищують через помилкові уявлення щодо їх отруйності.

Раніше вчені вважали, що страх змій і павуків розвинувся у людини як відповідь на ту небезпеку, що представляють ці істоти, і автоматично проявляється в кожного індивідуума. Однак у результаті експерименту в одному із університетів Австралії дійшли висновку, що ці створіння не у всіх людях викликають страх. Таким чином, вчені дійшли висновку що герпетофобія розвивається в людини через отриману в дитинстві негативну інформацію про змій і павуків, і бояться їх саме через негативне висвітлення в ЗМІ, фільмах і книгах.

М.В. Дребет, ст.н.с.

Проведення наукових досліджень флори НПП «Подільські Товтри»

Вегетаційний період для справжнього науковця – це найкраща пора для проведення польових робіт щодо вивчення рослинного покриву, виявлення рідкісних рослин, моніторингу багаторічних змін рослинного світу та розробки рекомендацій щодо їх збереження. Це період, коли можна поєднувати приємну науково-дослідну роботу із корисним перебуванням на свіжому повітрі, насолоджуватись заповідними ландшафтами нашого рідного національного парку.

Так, протягом квітня-червня 2017 р. наукові співробітники НПП «Подільські Товтри» мали змогу досліджувати рослинний світ на землях національного парку, що належать іншим користувачам. Старшими науковими співробітниками науково-дослідного відділу Горбняк Лесею та Свиридюком Дмитром, а також завідувачем науково-дослідного відділу Кучинською Олександрою Петрівною проведено обстежен-

ня ДП «Ярмолинецьке лісове господарство», ДП «Кам'янець-Подільське лісове господарство», КП «Надра Кам'янецьчини», Чемеровецького СЛО «Агроліс», ГСЛП «Горліс». Метою даних обстежень було вивчення рослинного світу, виявлення рідкісних рослин, виконання Наказу №557 Міністерства екології та природних ресурсів щодо охоронних ділянок червонокнижних видів. Науковими співробітниками виявлено і підтверджено місця зростання таких рідкісних видів рослин із Червоної книги України (2009): цибулі ведмежої (*Allium ursinum*), лілії лісової (*Lilium martagon*), підсніжника білосніжного (*Galanthus nivalis*), любки дволистої (*Platanthera bifolia*), береки (*Sorbus torminalis*), булатки великоквіткової (*Cephalanthera damasonium*), клокички перистої (*Staphylea pinnata*) та ін.

Крім того, Горбняк Лесею та Свиридюком Дмитром проведено дослідження пам'ятки природи «Смотрицький каньйон», вивчено рослинний покрив, підтверджено місця зростання рідкісних рослин. За результатами обстежень складено картосхему поширення таких рідкісних видів рослин із Червоної книги України (2009) та їх охоронні ділянки: ковила волосиста (*Stipa capillata*), ковила пірчаста (*Stipa pennata*), сон великий (*Pulsatilla grandis*), сон лучний (*Pulsatilla pratensis*), ясенець білий (*Dictamnus albus*), горицвіт весняний (*Adonis vernalis*), шиверекия подільська (*Schivereckia podolica*), астрагал монпельський (*Astragalus monspessulanus*), рутвиця смердюча (*Thalictrum foetidum*), зіновать

(*Chamaecytisus* sp.). Із Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Хмельницької області (2012) трапляються: сеслерія Хефлерова (*Sesleria heufflerana*), півники угорські (*Iris hungarica*), первоцвіт весняний (*Primula veris*), цибуля (*Allium* sp.), леопольдія тонкоцвіта (*Leopoldia tenuiflora*). Для подальшого моніторингу біорізноманіття закладено постійні пробні площі.

Продовжуємо догляд за посівами рідкісних рослин, призначених для відновлення зниклих та зникаючих популяцій на колекційних ділянках в умовах Кам'янець-Подільського ботанічного саду та с. Грушка. В ботанічному саду висіяне насіння сону великого та лучного (Горбняк Леся, Дребет Михайло).

Л. Т. Горбняк, с.н.с.

НПП «Подільські Товтри» зустрічає птахів

В Староушицькому екоцентрі до Дня зустрічі птахів відбулася загальношкільна лінійка. Школярами під керівництвом наукового співробітника НПП «Подільські Товтри» Мариною Юрченко було розроблено тексти агітаційних листівок для проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо охорони і збереження орнітофауни національного парку. А також учні школи розвішали шпаківні для зустрічі пернатих друзів.

На території Кам'янець-Подільського міського еколого-натуралістичного центру відбулось свято зустрічі птахів для учнів шкіл міста. Олена Дем'янова, провідних фахівець з екологічної освіти, ознайомила юних любителів природи з цікавинками про життя птахів території НПП «Подільські Товтри» та з правилами поведінки під час їх гніздування. Захід продовжили учні ЗОШ №7 театралізованою виставою «Птахи – наші друзі». На завершення дня зустрічі птахів всі учасники долучилися до пізнавального орнітологічного квесту.

О.В. Дем'янова, провідний фахівець з еколого-освітньої роботи

Дослідження та популяризація орнітофауни

Протягом квітня 2017 року учасники курсу Bird ID Ukraine KP активно досліджували птахів та допомагали кам'янчанам дізнатись більше про птахів, які гніздяться в дендропарку міста (організатори – В.Ю. Мартинюк, А.А. Григорчук (НПП «Подільські Товтри») та М.О. Тарасенко, М.Д. Матвеев (К-ПНУ імені Івана Огієнка).

1. Організували та провели орнітологічні екскурсії для жителів та гостей міста в межах дендропарку (поталанило побачити та почути майже усіх Дятлоподібних, які зустрічаються в межах України; простежити за початком гніздування припутня (лісовий птах, який активно заселяє населені пункти), почути спів та побачити співочого та чорного дроздів, вільшанку, синиць, повзика, вівчарика-ковалика, в'юркових та воронів).

2. Провели обліки гніздових видів птахів на міському кладовищі (коноплянка, зеленяк, співочий та чорний дрозди, дві пари сорокопуда сірого – на межі міста, трав'янка чорноголова та посмітюха, плиска біла, вільшанка).

3. Дослідили ефективність встановлення замків «антишпак» на синичниках в лісовому урочищі «Панівецька Дача» та потренувались у визначенні птахів до виду за шлюбною піснею (співочий та чорний дрозди, зеленяк, зяблик, велика та блакитна синиці, гаїчка болотяна, сойка, крук, вівчарик-ковалик).

Григорчук А., н.с., Мартинюк В., н.с.

IX регіональна науково-практична конференція «Молоді дослідники – природі Поділля»

20 квітня 2017 року відбулась IX регіональна науково-практична конференція «Молоді дослідники – природі Поділля», присвячена 90-річчю з Дня народження Бориса Володимировича Заверухи – доктора біологічних наук, професора, дослідника флори Поділля та одного з ініціаторів створення НПП «Подільські Товтри» та ПЗ «Медобори». Організаторами конференції виступили НПП «Подільські Товтри» (директор – Полудняк А.О.) та природничий факультет КПНУ імені Івана Огієнка (декан – Матвеев М.Д.).

Конференція працювала у трьох підсекціях: «Біологія», «Екологія» та «Географія та краєзнавство». Участь в роботі конференції прийняло 29 учасників (викладачі та студенти природничого факультету, вчителі, ліцеїсти та учні ЗОШ №12 та №15, НВК №3 та №14 міста Кам'янця-Подільського, Староушицької ЗОШ I-III ст.).

День довкілля в НПП «Подільські Товтри»

День довкілля відзначається в третю суботу квітня. Ця дата завжди наближується, а інколи майже співпадає з річницею аварії, котра трапилася на Чорнобильській АЕС. Наслідки трагедії, що спричинила велике лихо оточуючому середовищу, відчуються і досі.

Про день Довкілля відомо у багатьох державах світу. Оскільки цього року третя субота квітня припадає на 15 квітня, тому у зв'язку із Пасхальними святами Міністерство екології та природних ресурсів України перенесло відзначання на 8 квітня. День довкілля відзначають для того, аби привернути увагу людей до проблем навколишнього природного середовища. Тому національний природний парк «Подільські Товтри» (директор Полудняк Андрій Олександрович) долучився до всесвітньої природоохоронної акції.

Так співробітники парку учнівська та студентська молодь і громадськість стали учасниками важливої для нашого довкілля роботи.

До Дня довкілля учні та вчителі Крушанівської ЗОШ I-III ст. (директор Думанська І.В.) спільно з працівниками НПП «Подільські Товтри» та представниками сільської ради (гол. Чорний І.Е.) висадили дерева на пришкольній ділянці та на території села. В результаті акції було висаджено 27 берез, 30 лип та 15 саджанців самшиту. Посадковий матеріал було безкоштовно надано із розсадника НПП «Подільські Товтри».

8 квітня в рамках Дня довкілля було проведено прибирання від побутового сміття території Староушицького ПОНДВ (кер. Данильчук Я.).

Національний Парк закликає кожну людину не бути байдужою до навколишнього середовища і сприяти його захисту.

І.О. Одукалець, провідний фахівець з еколого-освітньої роботи

Відкриття нової експозиційної зали «Палеонтологія. Геологія Подільських Товтр»

10 травня в науково-екологічному центрі національного природного парку «Подільські Товтри» відбулось відкриття нової експозиційної зали «Палеонтологія. Геологія Подільських Товтр». На урочистому відкритті були присутні викладачі Кам'янець-Подільського національного університету, представники музеїв, бібліотек, туристичних фірм міста та району, ЗМІ.

Експозиційну залу відкрито у підвальному приміщенні Парку, що надає їй особливої таємничості. Представлені унікальні скам'янілі свідки минулих геологічних періодів. Експозиція супроводжується інформаційними стендами з геоморфологічними профілями та зображеннями відслонень геологічних верств Поділля. Першу екскурсію для відвідувачів провів один з

ініціаторів створення експозиції, кандидат географічних наук Касіяник Ігор Петрович. Запрошуємо всіх кам'янчан та гостей міста відвідати наш музей та поринути в таємничий світ Подільських Товтр.

Еколого-етнографічний захід «Легенди Товтр Медоборів»

13 червня у с. Нігин на території національного природного парку «Подільські Товтри», а саме пам'ятки природи місцевого значення «Нігинська Товтра», відбувся еколого-культурний, науково-пізнавальний захід-мандрівка краєзнавчими стежками «Легенди Товтр Медоборів». Дане дійство було організовано педагогічним колективом ЗОШ за підтримки Ніли Петрівни Слободян, завідувачки народним музеєм історії с. Нігин, гурту «Заграва» (директор будинку культури Олег Петрович Берник) та співробітників національного природного парку.

Вже стало традицією у с. Нігин проводити подібні заходи, особливо під час роботи дитячого табору. Співробітники Парку ознайомили учнів

із заповідними об'єктами території Парку, провели вікторину і на завершення не менш цікаво та захоплююче зіграли екологічний квест в околицях села поблизу «Нігинських товтр». Переможці отримали подарунки.

Додали особливого настрою виступ художньої самодіяльності виконавці гурт «Заграва» та культурне дійство «Легенди Товтр Медоборів», які підготувала Ніла Петрівна разом із педагогічним колективом та учнями Нігинської ЗОШ. Проведення таких комплексних заходів сприятиме формуванню у підростаючого покоління любові до рідного краю, до його історії та традицій.

І.О. Одукалець, провідний фахівець з еколого-освітньої роботи

Цікаві факти про плазунів

Цікаві факти про вужа:

Вужі добре приручаються людиною. На Україні і в Білорусії їх часто одомашнюють для знищення мишей.

Вужі чудові плавці, вони здатні знаходитися під водою більше півгодини.

Вужі ковтають свою здобич живцем, не умиряючи її.

Укус вужів не представляє ніякої небезпеки для людини (вужі не отруйні).

Вужі зазвичай харчуються гризунами, жабами і рибою.

О.В. Дем'янова, провідний фахівець з еколого-освітньої роботи

Вісник НПП «Подільські Товтри»

НПП «Подільські Товтри»,
пл. Польський ринок, 6,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32301
<http://tovtry.com> npptovtry@ukr.net

Відповідальний за друк
Якубаш Р.А.

Головний редактор
Дем'янова О.В.

Верстка, дизайн
Франкевич В.Є., Одукалець І.О.

Тираж
50 прим.